

דף שבועי

בס"ד

פרשת במדבר, תשפ"א, מספר 1418

מניית בני ישראל לפי ר' יוסף בכור שור הונתן יעקבס

אָלף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים. בבמ' א:יח-יט ה' מצווה על מניין נוסף, ותוצאותיו: "שש מאות אָלף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים" (א:מו). התוצאות הזרות של שני המניינים מעוררות כמובן תמיהה; סביר להניח שהמניין הראשון התקיים חודשים רבים לפני הקמת המשכן,² ואילו המניין השני התקיים בא' באייר בשנה השנייה ליציאת מצרים, דהיינו חודש לאחר הקמת המשכן. האם לא השתנה כלל מספרם של בני ישראל בחודשים שעברו בין שני המניינים?³

חידושו של ריב"ש הוא שהמניין המתואר בספר במדבר הוא המניין היחיד שהתקיים. ריב"ש חזר על חידושו זה במספר מקומות, והם יוצגו להלן לפי סדר הופעתם.

ריב"ש הציג את שיטתו בקיצור כבר בתיאור הציווי הראשון על המניין (שמ' ל:טז):

"וְלָקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכֹּהֲנִים" – אף על פי שלא נימנו אלא לחודש אחד אחר שהוקם המשכן, שבאחד בניסן הוקם המשכן, בשנה שנייה לצאתם מארץ מצרים, ובראש חודש אייר שלאחריו צוה הקדוש ברוך הוא למנותם, כדכתיב 'בַּמִּדְבָּר סִינַי' (במ' א:יח-יט), הכי קאמר הקדוש ברוך הוא למשה – כפי כסף הכיפורים תשים בעבודת המשכן בצימצום, כדכתיבי קראי: "מֵאֵת כֶּסֶף וְאֵלֶּף וְשֵׁבַע מֵאוֹת וְחֲמֵשָׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל" (שמ' לח:כה).⁴

בפירושו זה מתברר, שלדעת ריב"ש נימנו בני ישראל פעם אחת בלבד, במניין המתואר בספר במדבר. דהיינו, הציווי שציווה ה' למנות את בני ישראל, הכתוב בשמות (ל:יא-טו), בוצע למעשה מאוחר יותר, כפי שמתואר בספר במדבר. נשאלת אם כן השאלה, כיצד ציווה ה' על משה לקחת את הכסף שיתקבל במניין לצורך עבודת המשכן, והלא לפי זה היה המניין רק לאחר סיום העבודות? תשובתו של ריב"ש לשאלה זו אינה ברורה. נראה שלפי דעתו,

ר' יוסף בכור שור (ריב"ש) הוא מפרשני המקרא החשובים ביותר. הוא חי בצפון צרפת בין השנים 1130–1200 בערך, היה תלמידם של רשב"ם ושל ר' יעקב תם, והשתייך לאסכולת הפשט הצפון צרפתית שנוסדה על ידי רש"י. פירושו לתורה לא זכה לפופולריות שלה זכה פירושו של רש"י לתורה. עם זאת, עיון בפירושו מגלה שריב"ש היה פרשן מקורי, חדשני ולעיתים אף נועז. אחד החידושים הגדולים של ריב"ש היה הצבעתו על מקרים שבהם המקרא מתאר לכאורה שני אירועים שונים, אך לדעתו מדובר בשני תיאורים של אירוע אחד. חידוש זה ייחודי לריב"ש, ואיש לא קדמו בצפון צרפת בעניין זה.¹

במהלך פירושו לתורה הצביע ריב"ש על כמה מקרים כאלה. לדוגמה:

א. בתורה מסופר פעמיים על הבאה פלאית של שָׁלוֹ כדי להשביע את רעבונם של בני ישראל במדבר (שמ' טז:ג; במ' יא:ד-ו). דעתו של ריב"ש היא שבשמות נתן הקב"ה לבני ישראל מן בלבד, והשָׁלוֹ אומנם נזכר בשמות, אך למעשה ירד רק כפי שמתואר בפרשה השנייה במדבר.

ב. פעמיים מתוארת בתורה הוצאה פלאית של מים מהסלע (שמ' יז:א-ז; במ' כ:א-ג). ריב"ש טען שלא אירעו שני אירועים כאלה, אלא רק פעם אחת הוצאו בצורה פלאית מים מהסלע.

ג. לדעתו, מלחמת המעפילים בכנענים בשנה השנייה ליציאת מצרים (במ' יד:מא-מה) היא למעשה מלחמת ישראל בכנעני מלך ערד (במ' כא:א).

להלן ברצוני להדגים את שיטתו זו בעניין הסיפור הכפול על מניית בני ישראל במדבר.

פעמיים נמנים בני ישראל, ובמניין מתקבלים מספרים זהים, למרות שעברו חודשים רבים בין שני המניינים. בשמ' ל:יא-טז ה' מצווה על בני ישראל, שבמהלך מנייתם יתנו מחצית השקל לאדם לצורך בניית המשכן. בשמ' לח:כו נמסר על תוצאות המניין, ולפי הכתוב שם מספר בני ישראל הוא "שש מאות

* פרופ' יהונתן יעקבס, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר אילן.

1 עיון זה מבוסס (בשינויים קלים) על: י' יעקבס, **בכור שור הדר לו - ר' יוסף בכור שור בין המשכיות לחידוש**, ירושלים תשע"ז, עמ' 230-244.

2 המשכן הוקם בתאריך א' בניסן, בשנה השנייה ליציאת מצרים (שמ' מ:ב).

3 ראו סקירת פתרונות שונים שניתנו לשאלה זו (ללא אזכור ריב"ש) אצל אלחנן סמט, **עיונים בפרשות השבוע**, ירושלים תשס"ב, עמ' 144-155.

4 בסוף הקטע הזה מסומן בכתב היד 'הגה"ה', אך על פי התוכן ברור שהקטע שייך לריב"ש. ייתכן שהסימון מתייחס רק למשפט האחרון, וייתכן שריב"ש עצמו הוסיף את כל הקטע על פי שיטתו.

עבודתם, ועברו ימי המילואים ונסדרו הקרבנות, והזהיר עליהם על ענייני הטמאות, שלא יטמאו את המשכן – צוה למנות את החיילות שיחנו סביב למלך ושראויין להלחם... .

וזה פעם ראשונה שנמנו, כי ביציאת מצרים לא נמנו... ומה שאמר ב'אלה פקודי' "בָּקַע לְגִלְגָּלֹת מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ... לְשֵׁשׁ מְאוֹת אֶלֶף" (שם' לח:כו) – זהו זה מניין שבכאן, אלא שאומר שם כי מניין הכסף שהוצרך למשכן, זהו "בָּקַע לְגִלְגָּלֹת מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" (שם) למניין הפקודים שבכאן, להראות חיבתן של ישראל דאיתרמי הכי. שאין לומר שנימנו שני פעמים ולא פחתו ולא הותרו. אלא נראה שהם התנדבו כסף למשכן, כל אחד כפי נדבת לבו, ולא הוצרך אלא בזה המניין. וכשמנום, ראו דהכי אתרמי, ונכתב לְשֵׁם לְלִמְדֵינוּ דהכי איתרמי.

התוספת החשובה שהוסיף ריב"ש בפירושו זה היא הנימוק לאזכור המוקדם בשמות למניין שבוצע מאוחר יותר כמתואר בספר במדבר: "להראות חיבתן של ישראל דאיתרמי הכי". צירוף המקרים הזה מלמד על חיבתן של ישראל. התברר, שהסכום שהם תרמו במניין זהה בדיוק לסכום הכסף שבו השתמש משה בזמן בניית המשכן. ואולי לדעת ריב"ש מלמדת ההתאמה על המספר הגדול של התורמים במהלך הקמת המשכן.⁵

מתברר אם כן, שלפי פירושו של ריב"ש, בשם' לח:כה-כו אין תיאור של אירוע היסטורי בהתרחשותו. לדעתו, פסוקים אלו שולבו על ידי משה בזמן כתיבת הפרק כדי להצביע על צירוף המקרים שממנו ניתן ללמוד על חיבתן של ישראל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 קאסוטו הציג הצעה דומה להצעתו של ריב"ש (ללא אזכור שמו). גם לדעתו היה מניין אחד בלבד. בספר שמות כל אחד נתן מחצית השקל, ובמקביל נרשם שמו ושם שבטו. את השקלים שקלו ומנו מיידית, ואת הרשימות מנו וספרו בהדרגה, עד שהגיעו למספר המדויק הנזכר בתחילת במדבר. כך יצא מספר זהה בשמות ובבמדבר, מכיוון ששניהם מציגים בעצם את אותו מניין. ראו קאסוטו, פירוש על ספר שמות, ירושלים תשל"ב, עמ' 328-330. ההבדל בין פירוש הריב"ש לבין פירושו של קאסוטו הוא, שלפי האחרון, מבחינה היסטורית, התקיים דווקא המניין המתואר בשמות, בניגוד לריב"ש שטען להפך.

משה צריך היה להעריך כמה כסף יתקבל במניין העתידי, וסכום מוערך זה (שהגיע מתרומות בני ישראל ללא קשר למניין) ישמש לצורכי בניית המשכן.

ריב"ש הרחיב וביאר את שיטתו בפירושו לתוצאות המניין הכתובות בשם' לח:כה. ראשית הניח ריב"ש, שהתרומות שתרמו בני ישראל לצורכי הקמת המשכן – בזהב בכסף ובנחושת – היו מעבר לנצרך, והעודפים הונחו בצד לצורכי בדק הבית ולצרכים אחרים. על בסיס זה חזר ריב"ש על הנחתו שהמניין התקיים רק לאחר הקמת המשכן, והאזכור כאן מתייחס למניין העתידי:

והם לא נימנו אלא לאחר שהוקם המשכן חדש אחד, כמו שמפורש 'במדבר סיני' (במ' א:ט). וכאן מגיד לך שהכסף מניין העדה עלה למאת ככר, ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים כשמנה אותם, ואיתרמי שבמניין זה שבצמצום הוצרך למשכן כמו שמפרש והולך.

והכי קאמר קרא: 'יְכַסֵּף פְּקוּדֵי' (שם' לח:כה) כשמנה אותם משה על פי השכינה חודש אחר שהוקם, כדכתב הכא דבאחד לחודש הראשון בשנה השנית הוקם המשכן, ו'במדבר סיני' (במ' א:ט) כתיב דבאחד לחודש השיני בשנה השנית צוה הקב"ה למנותם, וקאמר הכא דכסף פקודי העדה כשמנאם עלה למאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל, וכן הוצרך למעשה המשכן, כדמפרש והולך. ומגיד לך דהכי איתרמי.

לדעת ריב"ש, האזכור בספר שמות מעיד על צירוף מקרים יוצא דופן: בזמן הקמת המשכן השתמש משה בסכום מסוים של כסף שהתקבל מתרומות בני ישראל, ובמניין שהתקיים לאחר הקמת המשכן, ושווה נתן כל אחד מהנמנים מחצית השקל, הצטבר סכום זהה לסכום שבו השתמש משה בזמן הקמת המשכן!

בשלב הבא ביאר ריב"ש את הקשיים בסברה שלפיה היו שני מניינים שונים:

אלא הא אינו נראה שנמנו ב' פעמים, כיון שנמנו פעם אחת ועדיין עומדין באותו מניין למה יחזור וימנם. ועוד, שצריך לומר שמניין שמותם מתשרי ומניין הפסוק מניסן. ועוד, שצריך לומר שלא מת אחד מישראל מיום הכיפורים ועד אייר, המקום יעמידם לחיים.

בקטע זה התפלמס ריב"ש בצורה סמויה עם פירושו של רש"י (שם' ל:טז), שאף הוא התלבט בשאלת התוצאות הזהות של שני המפקדים. ריב"ש הקשה שלוש קושיות על הנחת רש"י שהיו שני מניינים שונים: ראשית, אם באותם חודשים לא השתנה מספר בני ישראל, אין סיבה למנותם פעם שנייה; שנית, רש"י חייב להניח שהיו בו זמנית שני סוגי מניינים: מניין ליציאת מצרים ומניין לשנות העולם, וזו הנחה בעייתית; ושלישית, רש"י חייב להניח שאיש לא מת באותם חודשים שבין המניין הראשון לבין המניין השני, והנחה זו אינה מתקבלת על דעתו של ריב"ש.

ריב"ש חזר ופירט פעם שלישית את שיטתו בפירושו לבמדבר א:א:

"בְּאֶחָד לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה" – חדש אחד אחר הקמת המשכן, שנתקן המשכן להעמיד הכהנים על